

2. İslami Türk Edebiyatı Sempozyumu

Kaynak Yayınları'nın Hediyesidir.
Para ile Satılamaz

Sezai Karakoç Şiirinde Allah

Prof. Dr. Turan Karataş¹

Türk şiirinin yirminci yüzyıldaki büyük şairlerinden biri olan Sezai Karakoç, “Çocukluğumuz” şiirine şu dizelerle başlar:

*Annemin bana öğrettiği ilk kelime
Allah, şahdamarından yakın bana benim içimde*
(Şiirler IV, s. 57)

Şaire şahdamarından daha yakın olan Allah, mana ve mefhumuyla onun şiirinin de anahtar kavramlarından biri sayılabilir. Şöyle de ifade edilebilir, Karakoç’un birçok şiirinin özünde kılavuz bir kavram olarak parıldar durur Allah. Kendi ifadesiyle söylersek, gönlü Tanrısına mihlî bir şairdir o. Bize öyle geliyor ki, hemen her şiirini söyleyişinde, şair, Yaratan’ın huzurunda olduğu bilincindedir; ayağını kaydırmaz, dilini sürçtürmesin diye O Yüceler Yücesi’ne duyulmayan bir sesle dua eder gibidir.

Bu dua, bu anış, bu ululama, bu sığınış yeni bir dille, yeni bir eda iledir. Ezeli ve ebedî hüküm sahibi Rabbimiz’in Karakoç şiirinde yer alışı, klasik söyleyişten, geleneksel anlatımdan farklılıklar arz eder. Karakoç, tabiatıyla çağdaş şiirin imkânlarından yararlanarak, yeni dilin benzetme, istiare, mecaz vb. söyleme olanaklarının her türlüşünü kullanarak Allah’ı, o büyük terbiyeciyi, şiirine konuk eder. Bu yeni anlatma/ söyleme biçimi, dilin yeni çağrışımlarına ve sözcüklerin şiirde uğradıkları geçici anlam değişmelerine hazır olmayan okuyucu için yadırganır bir durum olmuştur; hatta bazılarınca, aşırı bir tutum, bir

¹ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

çeşit modernizm özentisi olarak yorumlanmıştır. Hâlbuki şair yeni bir sesin ya da çağın insanının çokluk körelmiş algısına yerleşecek etkili bir söyleyişin peşindedir.

Sezai Karakoç şiirini tarihî seyri içinde yani yayımlanış sırasıyla okuduğumuzda, ilk olarak “Monna Rosa” şiirinin üçüncü bölümü “Pişmanlık ve Çilelerde”de karşımıza çıkar Allah adı. Bu meşhur eser, bilindiği gibi, Karakoç’un ilk şiirlerindendir.

“Kalbimde Allah’ın elleri durur.”

İlk bakışta, şaşırtıcı, dahası yadırgatıcı bir ifadedir bu. Allah’a bir elin yakıştırılması, genel algı bağlamında alışmadığımız bir söyleyiştir. Klasik söylemlerin hiçbirine benzemez. Fakat biliriz ki, şiir dili teşbih, mecaz, istiare, kinaye gibi birçok söz sanatıyla süslenir, güçlenir. Daha öncesinde bilmemiz gereken de şudur; edebî dil, kelimelere âdeti yeni bir ruh veren, yeni anlam katmanları ekleyen, taze kanatlar ekleyen üst bir dildir. Bu ön bilgilerle dizeyi okuduğumuzda şairin kastı da şöyle böyle anlaşılabilir.

Benzer bir şaşkınlığı da “Kar Şiiri”ndeki “Allah kar gibi gökten yağınca” dizesini okuyunca yaşarız. Allah inancına sahip olan herkes bilir ki, Hâlıkımız, yarattıklarından hiçbirine benzemez, onların vasıflarıyla nitelenemez. Ne var, onlarda kimi özellikleriyle tecelli edebilir. Biz Allah’ı andığımızda, aradığımızda gayriihtiyari gökyüzüne bakarız. O’na en lâyük mekân oraymış gibi; mekândan münezzeh olduğunu bilsek de bu, istem dışı bir algı, yahut kabuldür. Bu bilgiler yardımıyla dizeyi okuduğumuzda, ilk anlamın dışında başka bir mana fısıldadığını fark ederiz.

“Kim karpuzu onarır kim kaynak atar ona”

“Köpük” şiirine, soru biçiminde bir ara cümle olarak konan bu dize, Allah’ın sayısız ve sonsuz kudretlerinden birine, “Muhyi” ya da “Kâdir” isimlerinin tecellisine işarettir; şiddetli bir hatırlatıştır. Her şeye gücü yeten, her şeyden haberdar olan, yarattıklarının hiçbirini ihmal etmeyen tek ve üstün yaratıcı olarak Allah’ın hatırlanışı/hatırlatılışı. Hayli örtük bir söyleyişle, tabiatla meknuz olan kudret-i ilahîye bir atıf gibi okunmaktadır.

“Kara Yılan” şiirindeki “Pamuğun ağırlığını yapan dağın hafifliğini” dizesinde de benzer bir iletiyi görürüz. Pamuktaki ağırlık, dağdaki hafiflik, kimin eseridir kime göredir? Bu büyük zıtlığın aynı amaca matuf olarak bir araya gelmesi, söz sanatı bakımından muhteşemdir.

“Liliyâr” şiirindeki “Ekmek ne kadar Allah’ınsa Lili de o kadar Allah’ın Lili” dizesiyle hayatın, nimetin, mülkün gerçek sahibinin Allah olduğu bir kez daha hatırlatılmış olur.

Sezai Karakoç'un ilk üç kitabındaki (*Körfez, Şahdamar, Sesler*) şiirlerde, buna ilk ürünlerinin yer aldığı *Monna Rosa*'dakileri de dâhil edebiliriz, "Allah" kavramının çok seyrek görüldüğünü söylemek gerekiyor. Bunu Karakoç'un söz konusu dönemde kapalı bir şiirden yana olmasıyla izah edebiliriz. İkinci Yeni devresinde yayımlanan şiirlerinde böyle bir özellik dikkati çekiyor. Belki çok genel söyleyişler şeklinde görülen "Mahallenin alt yanında / Tanrıyı yitirmiş bir çiroz sergi" ("Festival"), yine "Monna Rosa" şiirindeki bazı kalıp ifadeleri de böyle düşünebiliriz. Geleneksel yaşayış içinde hayatımıza karışan bir "Allah" algısı gibi...

Öte yandan, 60'ların ortalarından sonra yazılan şiirlerde Allah'ın gücüne, kudretine, yüceliğine atıflarda bulunan dizeler çoğalacaktır. Söz gelimi, *Hızırla Kırk Saat*'in 29. bölümünde şunları okuruz:

Çocukluğumda öğretmişti annem

Aldanışı aşmayı

Köprüden düşmemeyi

Saçaklarda kolaylıkla gezmeyi

Yılan zehirini

Çatlamamış dudaklarla emmeyi

Soygunda soyulmamayı

Uçaktan düşülse de ölmeyi

Büyüyü fark etmeyi bayındır bilgilerden

Bir kelimeyle

Ulu bir kelimeyle

Yüce bir isimle

(Şiirler I, s. 74-75)

Bu "ulu kelime", içinde Yüceler Yücesi'nin isminin yer aldığı "Besmele"dir kuşkusuz. Dünyanın en muhataralı olaylarından salim olmak, tehlikeleri kolaylıkla atlatmak "Allah"ın adını anmakla mümkün olduğuna iman ediyoruz. Şairin, bu kadar etkileyici yukarıdaki dizeleri de, bu hakikati dile getirmek için söylüyor.

Hızırla Kırk Saat, o görkemli ve İslam kültürünün simgeleriyle örülmüş o uzun destansı şiir, Allah'ın varlığındaki / var oluşundaki derin hikme

tle ve en ulu gerçeklerle tamamlanır. Bu muazzam final, Kur'an'da nice sıfatları zikredilen Allah'ın birkaç güzel isminin tecellisini şiirle hatırlayıştı. Bu tutum, aynı zamanda, İslami şiir söyleme geleneğinde manzumesini bir dua ile bitiren kadim şiirlerin izini takip etme duyarlılığıdır:

Tükenin var olun varlığıyla Varlığın
 Ki göreceksiniz kesin kesin
 Yüzünüzü nereye çevirerseniz çevirin
 Odur var olan var eden
 Biçim veren değiştiren
 Dağıtan toplayan
 Hiç olmamışa çeviren
 Bir çırpıda gelip
 Geçmişe döndüren zamanı
 Sesi seslendiren yeri yerlendiren
 Sonra açıp yeli yürüten bir kabir gibi
 İçine yeri yerleştiren gömen
 Bir kan pıhtısından meniden
 Bir insan türeten
 Sonra onu büyüten
 Sözüne kulak yapan ağız yapan
 İşine onda bir yetenek özü mayalandıran
 İnaniş veren sabır veren
 İnkâr veren red veren
 Kur'ân'a da şeytana da
 Eş yapan yoldaş yapan sırasında
 Bir örtü gibi birden açan dünyayı
 Sonra birden toplayan ortalığı

...

Doğmamış ve ölmeyen
 Gelmemiş ve gitmeyen

(Şiirler I, s. 126-127)

Yukarıdaki dizelerin söylendiği yıllarda pozitivizmin eskitmeye, pörsütmeye, çarpıtmaya hatta kimilerini yok etmeye çalıştığı ke-
limeleri, Karakoç âdeta yeniden diriltmek, yeni anlamlarla onlara
can vermek istiyordu. İhyanın gereklerinden biri de yeni bir dil
bulmaktır. Yoksa, biz inanıyoruz ki, Allah şahdamarından daha
yakındı şaire, “İslam bir sevinçti” içini kaplayan. “Bizi yaratana
sonra öldürüp yeniden yaratana” içtenlikle hamdetmek, her şeyiyle
her hâliyle Yaratıcısına teslim olmuş sahih ve salim bir inanişin
tezahürü, bir er kişinin kârıdır. Arı duru bir ayırt ediş, anlayış ve
teslimiyet. Allah’ın üstümüzdeki hakkını eksiksiz bir kavrayıştır bu.
Hamd O’nun içindir.

Şöyle de biline ki, Karakoç’un yaptığı “İpek örtülere bürülü kelime-
lerle” anmaktır Allah’ı. O’nun için pörsümez sıfatlar, yeni kavramlar

bulmak derdindedir Gelmemiş ve gitmeyen gibi, “Diri Diriltici” gibi. Söz gelimi, kısacık “Ninni” şiirine, çok sade ama bir o kadar da dokunaklı bir deyişle başlar:

Sana Tanrı armağanı

Desem uyur musun yavrum

(Şiirler VII, s. 27)

Buradaki “Tanrı armağanı” tabiri, Allah’ın bütün yarattıklarına her gün milyarlarca kez bağışladığı ‘dünya nimeti’nin, yeniden ifadesidir.

Bir başka örneğe bakalım:

Tanrı’nın saltanatı tek saltanat

...

Her işin başı sonu Tanrı

Alınyazımızın heykeltıraşı Tanrı

Tek var olan O... gerisi gölgeler

(Şiirler VI, s. 80)

Buradaki “Alınyazımızın heykeltıraşı Tanrı” dizesine dikkatlerinizi çekmek isterim. Bu, ne kadar yeni ve zihni âdeta allak bullak edici bir bağdaştırma yahut benzetmedir. Rabbimizin sanatkâr cephesine bu kadar etkili bir söyleyişle işaret edilebilir.

Her şey havada bir toz gibi döner durur da

Yok olur sonunda Tanrı’nın varlığında

Yaşamak Tanrı uğruna Tanrı içindir

Geri ne varsa tahttan indir

Ruh hürdür tanrı sevgisiyle

Bağlı değil zaman ve yer ilgisiyle

(Şiirler VI, s. 82)

Leyla ile Mecnun’da okuduğumuz bu dizeler, bizi bir anda, Karakoç şiirinde pek görülmeyen tasavvuf düşüncesine götürüyor. Adını andığımız hikâye kahramanlarının Allah katında buluşmaları üzere, şairin durumdan çıkardığı sonuç ve bize söylemek istediği ileti böyledir.

Karakoç, kadim şairler gibi ya da onlarınkine benzer tevhit ve münacat yazmamıştır. Ne var ki bağlandığı dinî, ait olduğu medeniyetin mirasını iyi anlayan, doğruca algılayan, bugüne taşıyan bir düşünür-sanatkâr olarak şiir geleneğimizin ana sütunlarını da çizgi çizgi, desen desen yeni bir ruhla ifadeye kavuşturur. Söz gelimi, uzun şiirlerinin “Hızırla Kırk Saat”in, “Gül Muştusu”nun son kısımları bir dua biçiminde söylenir. Bu, bir çeşit münacattır, yalvarıştır. Şairin, şiir boyun-

ca bir şekilde Allah'la irtibat hâlinde olduğunun, O'nu akıyla kalbiyle unutmadığının tezahürüdür. Benzer şekilde "Taha'nın Kitabı"nın sonunda Taha, dirilişi üzerine Rabbine hamd eder: *Elini uzattı sofraya / Elini uzattı zeytine ve nara / Elini uzattı yeni aya/ hamd olsun dedi hamd olsun / Yeniden oldum hamd olsun / / Bizi yaratana / Sonra öldürüp/ Yeniden yaratana / Sonra tekrar öldürecek olana / Şu dünyanın çiftçisi yapana / Yeri göğü donatana / Cehenneme ve cennete/Belli bir işaret koyana / Hamd olsun* (Şiirler II, s. 68)

Bir kez daha belirtelim, Karakoç kadim külliyatla irtibatını koparmadan, hep yeni ve etkileyici bir söyleyişin peşindedir. Meselâ, "Yoktan da vardan da ötede bir Var vardır" söyleyişiyle şiire girer Allah. Bu tür bir niteleme elbette etkileyicidir. Allah'ın mutlak, sınırsız, sonsuz varlığı bundan daha çarpıcı söylenemez. Başka bir deyişle, zihinde yer eden bir söyleyiştir bu. Aynı şiirde, "Gün batsa ne olur geceyi onaran bir mimar vardır" dizesinde, Allah, "geceyi onaran bir mimar" imgesiyle zihinlere kazılır. Bu oldukça tesirli bir imgedir. Geceyi onaran mimar. Klasik edebiyat külliyatımız içinde bu biçimde söylenmiş bir "istiare"ye rastlanmaz. Karakoç'un şiirinin yeniliği, özgünlüğü de tam buradadır. Bu tür dönüştürmeler/buluşlar yerine, şair apaçık "Allah" deseydi, sanırım bu kadar etkili olmazdı. Bir de "çağdaş mevlit yazmış" deyip hafife alanlar olurdu. Nitekim *Hızır'la Kırk Saat* için bir eleştirmen böyle bir yargıda bulunmuştu, küçümser bir eda ile.

Leylâ ile Mecnun'un ortalarında, şair, görünmez bir eleştirmenle tartışmaktadır. Kitabın yazılma sebebini niçin eskiler gibi başta söylemedin, senin huyun zaten, münacatları da sonda söylersin, mealinde itirazlarda bulunan eleştirmene şair manidar bir cevap verir. Tam da bizim izaha çalıştığımız meseleye dairdir. Üzerinde düşünülmeğe değer:

*Eskiler yaşıyorlardı olgun bir toplumda
Herkesin hemen Tanrıyla olacağı bir makamda*

...

*Onlar esere Tanrıyı ululamakla başlar
Hızır bulmuşlardır her şeyi önceden
Bizse sesleniyoruz cehennemden
Bataklık ve her türlü kir içinden
İnkâr umursamazlık körlük
Her türlü putlaştırma ve maddeye taparlık*

(Şiirler VI, s. 62)

Şimdi, elli altmış yıl önce içinde yaşadığımız toplumu, o günlerin edebiyat kanonunu düşünelim. Kolay mıdır öyle “Allah” demek. Bu noktada bir alıntıya müracaat edelim, üslubunu ve bütün bir yargıyı onaylamasak da:

“Sezai geleneksel dinci şairler gibi, Tanrının ululuğunu ve bağışlayıcılığını dile getirmek yerine, Tanrıtanımaz bir düzene tepki göstermekle, tipik bir negasyon [olumsuzlayıcı] ve kavgacı dil edinmiştir. Sezai ayrıca kendisinden yaşlı dinci şairlerin Batı ile uzlaşmasını yadsıyarak ilkele dönmeyi, İslamlığı yeryüzü için bir müjde olarak göstermeyi denemiştir.” (Öngören, 1972)

Bu bildiri vesilesiyle mühim bir izaha ihtiyaç duyuyorum. Yukarıdaki örneklerde de dikkatinizi çekmiş olmalı. Sezai Karakoç, şiirlerinde “Allah” yerine daha çok “Tanrı” kavramını tercih ediyor. Onun bu tutumu, kimilerince sorun hâline getirilmiş, olumsuz eleştirilere maruz kalmıştır. Şairin bu tercihinin çeşitli nedenleri olabilir, gerçek niyetini bilemem. Fakat ilk başta söylenecek, kelimelerin kalıplarına takılıp kalmamaktır. Karakoç da böyle düşünür. Diriliş düşüncesi/ideali yeni bir kavramlar manzumesini de beraberinde getirmiştir. 20. yüzyıl, bilhassa ilk üç çeyreği, 19. asrın mirası olan dinin uzağına çekilen, “dinin devri geçti, modası bitti” diyen ideolojiler asrıdır. Metafizığe, dine böylesine yabancılaşan bir anlayışa, yeni kavramlarla seslenmenin etkili olacağını göz ardı edemeyiz. Unutulmasın, her asrın bir dili, bir beğenisi vardır. Şiirin de hemen her dönem yeni bir dile, söyleme biçimine gereksinim duyduğunu hatırlayalım. Şurası da var, Karakoç neslinin Batılı filozoflar yoluyla tanıdığı bir “Yaratıcı” kavramı var. Sanki şöyle bir şey seziyorum; bu “Tanrı” fikrine alıştırmak insanları önce. Ayrı gayrı değil, hepimizin yaratıcısı bir, aynı Hâlik demek.

Bir önemli noktayı gözden kaçırmayalım. Sezai Karakoç, çağın tehlikeli hücumlarının nereden geleceğini biliyordu, şiirinin dilini ona göre ayarladı. Eskiye, daha doğrusu geçmişte kalana acımasızca saldıran o güncü eleştiri kılıcını şiiriyle kırdı. Çağdaş şiirin seküler dilini ancak böyle dönüştürebilirdi. Şurası da var; Cumhuriyet kuşağı şairleri, “Allah” sözünü, sanki bir alışkanlık gereği kullanıyorlardı şiirlerinde. Bir kalıp söz gibi. Bilinçle değil, kavramın bütün mana ve mefhumunu duyurmak için değil. Karakoç’un “Tanrı” tercihi bu bilinçsiz tutuma bir tepki de olmalı. Kendi ifadelerini ödünç alarak söyleyelim: “Herkesin konuştuğu dilden” kendisini mahrum ederek “Ama yepyeni bir dil konuşmanın sevinci”ni şiirinde parlatmak istiyordu şairimiz.

Sonuç

Sezai Karakoç, yeni biçimlerle ve yeni bir dille ‘dinîn sanatını yapan’ bir sanatkârdır. Sanatını dinden besleyen, dinle soluklandırılan, onunla diri kılan bir büyük şahsiyet. Bu din İslam’dır, sahibi de Allah’tır. Bu nedenle, şiirindeki dine dair her kavram, imge, imaj, ima sahibine telmihtir; her hâlükârda O’nu işaret eder. Karakoç, her fırsatta bir İslam şairi olduğunu şiirleriyle anlatmaya çalışmıştır. Şiirin biçim-öz dengesine, sanat eseri olma ilkesine dikkat ederek “Tanrının ululuğunu ve bağışlayıcılığını” dile getirmeyi ihmal etmemiştir. Çağdaş şiirin imkânları içinde, alışılmışı/ bilineni, geleneksel kalıpları aşarak. Benzer bir deyişle klasik şiirimizin benzetme, gösterme, betimleme biçimleri yerine yeni buluşlarla amacına ulaşmıştır. Bunu derken kadim şiirimizin söyleme, benzetme, ifade biçimlerinin; mazmunlarının, söz kalıplarının değersiz, eskimiş olduğunu zerre kadar düşünmüyoruz.

Sezai Karakoç, dediğini daha etkili kılmak için “Tanrı dilinden medet umup imdat isteyen” bir söz sultanıdır.

Kaynakça

Karakoç, Sezai, Şiirler 1 - *Hızır ile Kırk Saat*-, İstanbul: Diriliş Yay., 4. bs., 1978.

Karakoç, Sezai, Şiirler 2 - *Taha’nın Kitabı/ Gül Muştusu*-, İstanbul: Diriliş Yay., 3. bs., 1978.

Karakoç, Sezai, Şiirler 3 - *Körfez-Şahdamar-Sesler*-, İstanbul: Diriliş Yay., 3. bs., 1978.

Karakoç, Sezai, Şiirler 4 - *Zamana Adanmış Sözler*-, İstanbul: Diriliş Yay., 2. bs., 1978.

Karakoç, Sezai, Şiirler 5 - *Ayinler*-, İstanbul: Diriliş Yay., 2. bs., 1979.

Karakoç, Sezai, Şiirler 6 - *Leyla ile Mecnun*-, İstanbul: Diriliş Yay., 2. bs., 1986.

Karakoç, Sezai, Şiirler 7 - *Ateş Dansı*-, İstanbul: Diriliş Yay., 1987.

Karakoç, Sezai, Şiirler 8 - *Alınyazısı Saati*-, İstanbul: Diriliş Yay., 1989.

Karakoç, Sezai, Şiirler 9 *Monna Rosa*, İstanbul: Diriliş Yay., 1998.

Öngören, Ferit (1972), “Yedi Şairi Türkçede İnceleme Taslağı”, *a dergisi*, S. 5, Ağustos.